

2. ZEMLJE U TRANZICIJI

- Konceptijski propusti i strateške zablude -

1. "WASHINGTON CONSENSUS" I EKONOMSKI NEOLIBERALIZAM

Ekonomija i politika tranzicije počele su se ostvarivati na svršetku osamdesetih i na početku devedesetih godina. U tom je kontekstu potrebno spomenuti da na početku tranzicije nije postojala neka teorijski zasnovana koncepcija i strategija ostvarivanja tranzicije. U takvoj je situaciji svaka zemlja pokušavala definirati vlastite konceptijske osnove za ostvarivanje tranzicije. Općenito se može reći da su tu konceptijsku osnovu bolje ostvarivale one zemlje koje su, zbog reformske i tržišne tradicije, bile bolje pripremljene. Najveće su se zablude u polaznoj konceptijskoj osnovi ostvarivanja tranzicije odnosile na pretpostavku da će razvitak tržišta i tržišnih ustanova i mehanizama, sam po sebi rješavati sve probleme tranzicijskog restrukturiranja i povećavanja ekonomske efikasnosti. Na takva su nerealna očekivanja utjecali i savjeti koji su dolazili iz najvećih i najutjecajnijih međunarodnih organizacija. To se posebno odnosi na Svjetsku banku i na Međunarodni monetarni fond. Te su institucije svoje savjete zasnivale na konceptu poznatom kao "Washington Consensus" (Washingtonski sporazum). Općenito bi se moglo reći da se taj koncept zasnivao na striktnoj primjeni ekonomskog neoliberalizma¹.

---

¹ Iz makroekonomske teorije i prakse je poznato da su problemi liberalizacije, posebno kada su u pitanju zemlje u tranziciji veoma kompleksni, što znači da pod određenim uvjetima mogu biti i proturječni. Neki aspekti ove pojave se mogu razabrati iz studije koju je u Ekonomskom institutu, Zagreb priredila Andrea Mervar pod naslovom "Liberalizacija međunarodnih financijsko-kapitalnih transakcija", Ekonomski pregled, br. 1-2, Zagreb 1999.

Kao što je iz teorije i prakse poznato, djelotvorna je primjena ekonomskog neoliberalizma moguća samo u sasvim određenim uvjetima. Ti uvjeti znače takvo makroekonomsko okruženje u kojem su razvijene tržišne ustanove, tržišni mehanizmi i kriteriji, tržišna znanja, menadžment i marketing, a isto tako i tržišno ponašanje. Osim toga, djelotvorna primjena ekonomskog neoliberalizma pretpostavlja takvo političko okruženje u kojem funkcionira pravna i socijalna država i u kojem se primjenjuje načelo socijalne pravde. Nije ni potrebno posebno naglašavati da takve pretpostavke nisu postojale ni u jednoj europskoj zemlji u tranziciji. Ako su neke od spomenutih pretpostavki u određenoj mjeri i postojale, to je bilo samo u malom broju zemalja koje su (npr. Slovenija, Poljska i sl.) imale nešto veću tržišnu i reformsku tradiciju.

Ukratko, pristup koji je jednostrano prenaplašavao mjesto i ulogu tržišta, a isto tako i liberalizaciju, privatizaciju, čvrstu monetarnu i fiskalnu politiku, nisku inflaciju, stabilne cijene i tečaj, uz svođenje na održivu mjeru svih deficita (budžetskog, trgovinskog i platno-bilančnog) pokazao se nekompletnim za djelotvorno ostvarivanje tranzicije. Takav pristup i takva primjena ekonomskog neoliberalizma pokazali su se nekompletnima i nedovoljno djelotvornima zbog više razloga. Spominjemo samo dva. Prvi su velike razlike u kvaliteti i u općoj razvijenosti makroekonmskog i makropolitčkog okruženja između pojedinih zemalja u tranziciji, a drugi je činjenica da takav pristup uopće nije izričito (ili nije dovoljno) naglašavao razvitak kao osnovnu zadaću ukupne tranzicije. Tako se može reći da je (osobito u nekim zemljama) učinjena određena zamjena između ciljeva i sredstava za njihovo ostvarenje. A glavni je cilj tranzicije djelotvoran razvitak. Druga strana te medalje, a to znači drugi cilj tranzicije, jest razvitak demokratskog društva, civilnog društva i društva blagostanja.

Takva je jednostrana i nekritička primjena koncepta ekonomskog neoliberalizma svakako morala dovesti do većih tranzicijskih troškova i do većih društvenih tenzija, nego što je to objektivno bilo potrebno. Samo se po sebi razumije da tranzicijsko restrukturiranje, i to, kako vlasničko, tako i tržišno, političko i svako drugo, mora imati svoju cijenu,

ali se pitanje postavlja je li u svim, osobito (u nekim) europskim zemljama u tranziciji moralo doći do tako velikog pada proizvodnje, zaposlenosti, životnog standarda i društvenog blagostanja u cjelini. Je li baš bilo potrebno da se, posebno u nekim zemljama, pojave oblici "divljeg kapitalizma", "prvobitne akumulacije" i mafiokracije? Zanimljivo je spomenuti da se neke od spomenutih devijacija pojavljuju u zemljama koje su bile najmanje pripremljene za tranziciju (kao što je Rusija) i u zemljama koje su bile najbolje pripremljene za tranziciju (kao što je Hrvatska). Uzroci tim devijacijama, razumije se, veoma su različiti, ali imaju i jedan zajednički element: jednostranu primjenu ekonomskog neoliberalizma koja je suboptimalno djelovala na sve segmente tranzicije. To se posebno odnosi na tranziciju vlasništva i privatizaciju, na tranziciju makroekonomskog okruženja i na tranziciju poduzeća. Promatrajući te činjenice u povijesnoj retrospektivi, nepotrebno je reći da koncept "laissez faire, laissez passer" nikada nije dao odgovarajuće rezultate.

2. "POST-WASHINGTON CONSENSUS", KRITIKA EKONOMSKOG NEOLIBERALIZMA

Naglašavajući ove kritičke opservacije valja, govoreći o spomenutim međunarodnim ustanovama, istaći i neke pozitivne činjenice. To se pozitivno odnosi na činjenicu da su u novije vrijeme (svršetak 1998. i početak 1999.) upravo iz tih međunarodnih ustanova uslijedile kritike jednostrane primjene ekonomskog neoliberalizma. Posebno su zanimljivi stavovi koje je u publikaciji Svjetske banke "Transition" iznio profesor W. Kolodko, prvi poljski podpredsjednik Vlade i ministar financija između godina 1994. i 1997. To je razdoblje kada se BDP povećao za više od 28%, inflacija se smanjila za dvije trećine, nezaposlenost je pala sa 3 na 2 milijuna, akumulirani priljev stranog kapitala premašio je 16 mlrd. dolara. Profesor Kolodko gost je profesor Svjetske banke u istraživačkoj grupi za razvitak, koja radi na studiji pod nazivom "Transition to a Market and Sustained Growth: Implications for the Post-Washington

Consensus"². U tome su radu njegove kritičke prosudbe posebno usmjerene na velike štete koje je dosadašnja primjena Washington Consensusa nanijela zemljama u tranziciji. Te su štete bile to veće, što su pojedine zemlje bile institucionalno manje pripremljene za tranziciju. Govoreći o tome, on konstatira da nije slučajno što su neke zemlje, kao Mađarska, Poljska i Slovenija, lakše i mnogo brže prebrodile tranzicijsku krizu od nekih drugih. U tom kontekstu posebno naglašava velike štete koje su u nekim zemljama nastale zbog institucionalnog vakuuma "niti plan, niti tržište". Uzimajući kao primjer Rusiju, premda se slični problemi javljaju i u drugim zemljama, uključujući Hrvatsku, on kaže da: "Sedam ruskih tajkuna-vođa sedam industrijskih, financijskih, medijskih carstava funkcionira kao "vlada u sjeni", kombinirajući njihovu golemu ekonomsku snagu sa širokom skalom političkog utjecaja. Cijenu plaća većina društva. To također pokazuje da postoji veza između nedostatka odgovarajućih institucionalnih aranžmana s jedne, te širenja nejednakosti i rasta siromaštva, s druge strane".

Ukazujući na potrebu aktivne ekonomske, političke i odgovarajuće uloge države on kaže da: "Ulogu vlade treba staviti na pravo mjesto. Međunarodne institucije su shvatile da stvarno pitanje nije da li je vlada velika ili mala, nego da li vlada može osigurati vodstvo, uvesti prave politike, ili ne može to učiniti. Zato država mora ostati aktivna u oblikovanju političko-ekonomske politike zemlje, ne kao vlasnik sredstava ili upravitelj državnih poduzeća, već kao arhitekt institucionalnih aranžmana, kao vođa financijskih temelja, kao ulagač u ljudski kapital, kao financijer infrastrukturnog razvoja, i kao menadžer globalne integracije. Tako je uloga vlade, naročito u post-socijalističkim tranzicijskim ekonomijama, čini se u usponu. To je u suprotnosti sa namjerama neoliberalnog pristupa koji nije imao mnogo za reći vladi, osim da bi trebala "liberalizirati sve, privatizirati sve, i tada se povući". Međutim, vlade mogu pasti ili uspjeti, ali ne mogu si priuštiti povlačenje.

---

² Kolodko, G. (1998): "Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant...", TRANSITION, vol. 9, br. 3, lipanj 1998, World bank, Washington, str. 1-6.

Ono što bi se trebalo umjesto toga povući je neoliberalizam kao ekonomska teorija, a naročito kao ekonomska politika".

U kontekstu aktivne ekonomske politike posebno ističe važnost industrijske politike koja je u Poljskoj bila veoma djelotvorna.

Posebno su zanimljivi sljedeći stavovi profesora Kolodka: "Washingtonski sporazum je katkad mijesao ciljeve i sredstva kao što je to Joseph Stiglitz pokazao nekoliko puta. Tražeći post-Washingtonski sporazum, stvaraoci politike moraju uzeti u obzir tri glavne stope: kamatnu stopu, tečajnu stopu, poreznu stopu, ali iznad svega moraju uvažavati četvrtu stopu: skup birača - ljude. Cilj ekonomske politike nije fiskalna razboritost, stabilne tečajne stope, nisko oporezivanje, ili deregulacija. To su sredstva koja bi trebala osigurati konačni cilj: održivi razvoj i dobrobit ljudi".

U kontekstu komparativnih razmatranja Washingtonskog i post-washingtonskog konsenzusa posebno je zanimljivo spomenuti neke stavove podpredsjednika i glavnog ekonomista Svjetske banke Josefa E. Stiglitz³:

"Washingtonski sporazum je podržavao upotrebu malog broja instrumenata (uključujući makroekonomsku stabilnost, liberaliziranu trgovinu, i privatizaciju) kako bi postigao relativno uzak cilj: ekonomski rast. Post-washingtonski sporazum uviđa potrebu šireg broja instrumenata i to da su naši ciljevi također mnogo širi. Mi tražimo povećanje životnog standarda-uključujući poboljšanje zdravlja i obrazovanja, a ne samo povećanje mjereno BDP-om. Mi tražimo održivi razvoj, koji uključuje očuvanje prirodnih resursa i očuvanje zdravog okoliša. Mi tražimo pravedan razvoj, koji osigurava za sve grupe društva, ne samo one na vrhu, da uživaju u plodovima razvoja. I mi tražimo demokratski razvoj, u kojem će građani sudjelovati na različite načine u

---

³ Stiglitz, J.E. (1998): Beyond the Washington Consensus, TRANSITION, Volume 9, No. 3, June 1998, World bank, Washington, p. 4-5.

donošenju odluka koje će utjecati na njihove živote".

Završavajući ovo razmatranje, općenito se može reći da su zemlje u tranziciji platile veoma visoku cijenu za tranzicijsko restrukturiranje. Ta se cijena manifestirala (a kod nekih se još uvijek manifestira) snažnim padom proizvodnje, zaposlenosti i životnog standarda u cjelini. Ta je cijena (također uključuje velike društvene razlike) veća, što su pojedine zemlje u tranziciji bile slabije pripremljene za ostvarivanje ekonomije i politike tranzicije, a to najbolje potvrđuje komparativni pregled svih zemalja u tranziciji (tablica 1., slika 2.). Nažalost, Hrvatska pripada onim zemljama koje su bile dobro pripremljene, ali koje su platile i još uvijek plaćaju visoku cijenu za ostvarivanje tranzicije. Ne zaboravljajući godine ni rata ni mira, valja reći da su glavni uzroci u greškama ekonomske politike (pa i ukupne politike) općenito, a u politici privatizacije posebno. Hrvatska je bila u svakom segmentu, uključujući i ustanove i znanje i iskustvo, tako pripremljena za tranziciju da je mogla izbjeći negativne utjecaje Washingtonskog konsenzusa. Barem onoliko koliko su to učinile spomenute zemlje Poljska, Republika Češka, Slovenija i Mađarska. No, to se nije dogodilo.

Valja se ipak nadati da će Hrvatska biti među onim zemljama koje će najdjelotvornije provoditi sugestije i ideje post-Washingtonskog konsenzusa. Taj će novi konsenzus vjerojatno imati pozitivne učinke i na sve druge, posebno europske zemlje u tranziciji.

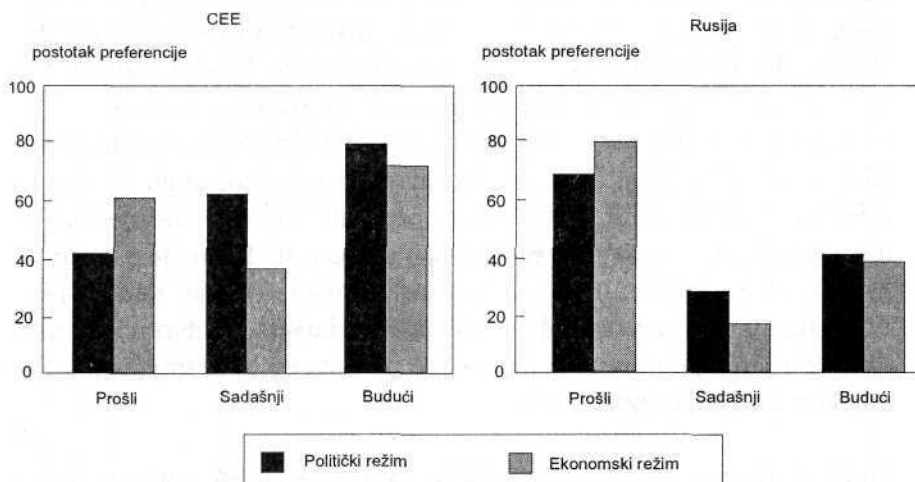
3. DESETLJEĆE TRANZICIJE

Početakom devedesetih su sve ex socijalističke zemlje prolazile kroz tešku tranzicijsku krizu. Manifestacije te krize su se izražavale u snažnom padu proizvodnje, potrošnje, zaposlenosti i kvalitete i standarda življenja u cjelini. Te su pojave u većini zemalja bile praćene snažnim eskalacijama inflacije.

U svim europskim zemljama u tranziciji, posebno u Rusiji tijekom

devedesetih manifestirale su se velike društvene tenzije. Impresivni su rezultati istraživanja javnog mišljenja u sedam Centralno i Istočno Europskih zemalja u tranziciji, uključujući i Rusiju, koji su objavljeni u World Development Report 1996.

Slika 1.
**JAVNO MIŠLJENJE O EKONOMSKOJ I POLITIČKOJ REFORMI
 U CENTRALNOJ I ISTOČNOJ EUROPI I RUSIJI**

Izvor: Rose, 1995a, 1995b, World Development Report 1996, str. 12.

Sve to govori u prilog prosudbe da su sve zemlje u tranziciji plaćale, a većina još uvijek plaća, veoma visoku cijenu tranzicijskog restrukturiranja.

Međutim, pogreške koje su pojedine zemlje učinile u pristupu i ostvarivanju tranzicije nisu bile uzrokovane samo nedostatkom reformske tradicije i pomanjkanjem znanja, nego i pogrešnim savjetima sa strane odgovarajućih institucija u međunarodnom okruženju. Tako će cijena koju plaćaju pojedine zemlje u tranziciji biti zamjetno veća nego su mnogi teoretičari reforme i tranzicije pretpostavljali. Od ukupno 26 zemalja u tranziciji oko 1/3 se nalazi na razini BDP u odnosu na

1989=100 između 34,3 i 42,8 (tablica 1.). Ukupno 15 zemalja se nalazi na razini BDP nižoj od 70 u odnosu na predtranzicijsku razinu. Središnje europske zemlje u tranziciji su postigle zamjetno najbolje rezultate. Izuzetak je samo Hrvatska. Inače se iz navedenih podataka već na prvi pogled zapažaju veoma velike razlike u reformskim ostvarenjima. Bolje rezultate su postigle one zemlje koje su, s obzirom na reformsku tradiciju, bile bolje pripremljene za ostvarivanje ekonomije i politike tranzicije. Početak XXI stoljeća središnje će europske zemlje dočekati ili na nešto višoj, ili na sličnoj, razini koju su imale u predtranzicijskom periodu. Većina drugih zemalja će predtranzicijsku razinu BDP-a ostvariti tek tijekom prvog desetljeća XXI stoljeća, a neke možda i kasnije. Sve to navodi na prosudbu da je većina zemalja u tranziciji platila veoma veliku cijenu, a da rezultati pozitivnog tranzicijskog restrukturiranja još nisu ni izdaleka sagledivi. Jer kao što je opće poznato dvije su temeljne zadaće tranzicije. Prva je povećanje ekonomske efikasnosti. Druga je povećanje političke demokratičnosti i zaštite ljudskih prava i sloboda. Kada je riječ o povećanju ekonomske efikasnosti i gospodarske djelotvornosti onda je većina zemalja u tranziciji još daleko od toga da bi se moglo govoriti o nekim zamjetnim pomacima.

Kada je riječ o povećanju političke demokratičnosti onda su opće prosudbe nešto jednostavnije.

Naime svaki politički pluralizam je superioran političkom monizmu. Međutim, puno više od te koncepcijske prosudbe se za veliku većinu zemalja u tranziciji ne može reći. U prošloj 1998. godini su čak i neke središnje europske zemlje u tranziciji, kao što je npr. Češka, imale negativne stope rasta BDP-a. Negativni trend se predviđa i u ovoj 1999. godini. Slabe performance u većini zemalja u tranziciji su dovele do velikih društvenih tenzija. Te su tenzije uslijedile kao rezultat takvih društvenih devijacija koje se stavljaju obično pod zajednički nazivnik "divlji kapitalizam", "prvobitna akumulacija", "griješ struktura", "neoboljševizam", "latinsko-američki sindrom" i sl.

Tablica 1.
OSNOVNI EKONOMSKI INDIKATORI ZEMALJA U TRANZICIJI, 1996.-1999.
(stope promjena i učešća u %)

	BDP (stope rasta)				Indeks 1997 BDP oficijelno predviđanje 1989=100	Industrijska proizvodnja (stope rasta)				Inflacija (postotak promjene) Prosinac/Prosinac				Nezaposlenost (kraj razdoblja, postotak)	
	1996	1997	1998	1999		1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999	1996	1997
Istočna Europa	4.1	2.8	4.3	2	2.9	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Albanija	9.1	-7.0	10	8*	8	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Bosna i Hercegovina*	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Bugarska	-10.1	-6.9	3.0	3*	3.7	62.8	3.8*	-10.2	-9.4	311.1	578.7	0.9	12.5	13.7	12.2
Hrvatska	6.0	6.5	7.5	3*	1.5-2	73.3	3.1	6.8	3.7	3.5	4.0	5.6	15.9	17.6	18.6
Češka Republika	3.9	1.0	1.4-2.6	-2.7	-0.8	95.8	2.0	4.5	1.6	8.7	9.9	6.7	3.5	5.2	7.5
Mađarska	1.3	4.6	4.0	5	5	90.4	3.4	11.1	12.6	20.0	18.4	10.4	10.5	10.4	9.1
Poljska	6.0	6.9	5.6-5.8	4.8	4.5	111.8	8.3	11.5	4.7	18.7	13.2	8.5	13.2	10.3	10.4
Rumunjska	3.9	-6.9	-	-7.3	-2	82.4	6.3	-7.2	-17.0	56.8	151.7	40.7	6.6	8.8	10.3
Slovačka	6.6	6.5	5.0	4.4	3	95.6	2.5	1.7	4.6	5.5	6.5	5.5	12.8	12.5	15.6
Slovenija	3.5	4.6	3.5-4	4	4	99.3	1.0	1.0	3.7	9.0	8.8	6.6	14.4	14.8	14.6
Bivša J. R. Makedonija	0.8	1.5	5.0	2.9	6	55.3	3.2	1.6	4.5	0.3	4.5	-1.0	39.8	42.5	...
Jugoslavija*	5.9	7.4	10.0	2.6	7	...	7.5	9.5	3.6	59.9	10.3	45.7	26.1	25.6	27.2
Baltičke zemlje	4.1	7.6	6.3	4½	4.5	...	4.6	9.4	3.6	6.4	...	...	6.4	6.3	7.4
Estonija	4.0	11.4	5.5-6	4.2	4	77.9	2.9	13.4	0.8	15.0	12.3	6.8	5.6	4.6	5.1
Letonija	3.3	6.5	5-6	4*	4	56.8	5.5	13.8	2.0	13.2	7.0	2.8	7.2	6.7	9.2
Litva	4.7	6.1	7.0	4.5	5	42.8	5.0	3.3	7.0	13.1	8.5	2.4	6.2	6.7	6.9
CIS	-3.4	1.1	1.2	-2½	-1.1	...	-3.0	2.6	-2.3	...	...	...	6.6	7.6	8.5
Armenija	5.9	3.1	5-6	7.2	4	41.1	1.4	0.9	-2.5	5.6	21.8	-1.2	9.7	11.0	8.9
Azerbejdžan	1.3	5.8	...	10.0	9	40.5	-6.7	0.3	2.2	6.8	0.3	-7.6	1.1	1.3	1.4
Bjelorusija	2.8	11.4	7-8	8.3	4-6	70.8	3.5	18.8	11.0	39.1	63.4	181.6	4.0	2.8	2.3
Gruzija	11.0	11.3	11-13	2.9	8	34.3	6.8	8.2	-2.7	13.6	7.3	11.0	3.2	8.0	4.2
Kazahstan	0.5	1.7	3.5	-2.5	1.5	58.1	0.3	4.0	-2.1	28.6	11.3	1.9	4.1	3.9	3.7
Kirgistan	7.1	9.9	3.6	1.8	2.8	58.7	8.8	50.4	4.6	35.0	14.7	18.3	4.5	3.1	3.1
Moldavija*	-7.8	1.6	3-3.5	-8.6	-3	35.1	-6.5	-	-11.0	15.1	11.1	18.3	1.5	1.7	1.9
Rusija	-3.5	0.8	0-0.5	-4.6	-2.5	52.2	-4.0	2.0	-5.2	21.8	11.0	84.5	10.0	11.2	12.4
Tadžikistan	-16.7	1.7	...	5.3	...	40.0	-23.9	-2.0	8.1	40.6	159.9	2.7	2.4	2.8	2.9
Turkmenistan	6.7	-11.4	...	5.0	...	42.6	19.7	-32.3	0.2	445.8	21.5	19.8	...	...	...
Ukrajina	-10.0	-3.2	0.5	-1.7	-1	38.3	-5.1	-0.3	-1.5	39.7	10.1	20.0	1.5	2.8	4.3
Uzbekistan	1.7	5.2	6.0	4.4	4.4	86.7	2.6	4.1	5.8	80.0	27.5	...	0.3	0.3	0.4

Tablica 1. - Nastavak

	BDP (stope rasta)				Industrijska proizvodnja (stope rasta)				Inflacija (postotak promjene)				Nezaposlenost (kraj razdoblja, postotak)				
	1998		1999		1996		1997		1998		1996		1997		1998		
	oficijelno predviđanje	stvarno	oficijelno predviđanje	stvarno	1996	1997	1997	1998	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1998	
Ukupno	-0.4	2.0	2.6	-1/2	0.7	...	0.1	3.8	-0.9	...	...	...	...	8.1	8.8	9.6	
Memorandum																	
CETE-5	5.0	5.5	4.7	3.6	3.6	...	6.1	9.4	5.0	...	...	...	...	11.2	9.8	10.2	
SETE-7	2.1	-3.1	3.3	-1.9	1.3	...	5.7	-3.9	-9.2	...	...	...	...	12.5	14.3	15.4	
Bivša istočna Njemačka	3.2	1.7	...	2.0	...	...	3.3	5.8	7.5	...	...	...	...	17.0	20.8	18.6	

Izvor: Nacionalne statistike; CIS Statistički odbor: direktne komunikacije nacionalnih statistika sa UNECE Sekretarijatom (za Albaniju su podaci Svjetske banke i MMF.)

Napomena: Agregati su procijenjeni u Sekretarijatu UNECE temeljem pondera iz prethodnog razdoblja u cijenama 1992. Proizvodnja je iskazana u realnim cijenama (stalne cijene). Prognoze su dali nacionalni konjunktivni instituti ili vlade uz pomoć formulacija centralnog budžeta. Industrijska proizvodnja se odnosi na bruto proizvodnju, a ne na doprinos industrije BDP-u. Inflacija je izražena u indeksu troškova života, osim Hrvatske i bivše Jugoslavenske Republike Makedonije za koje je iskazan indeks maloprodajnih cijena. Nezaposlenost se općenito odnosi na registriranu nezaposlenost na kraju razdoblja (sa izuzeikom Ruske federacije, gdje Goskomstat daje procjene temeljem ILO definicije i Estonije gdje se podaci temelje na broju onih koji traže posao). Navedeni agregati se odnose na 12 zemalja istočne Europe, sa podagregatima CETE-5 (Središnje europske zemlje u tranziciji: Češka Republika, Mađarska, Poljska, Slovačka i Slovenija) i CETE-7 (Južne europske zemlje u tranziciji: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Rumunjska, Bivša jugoslavenska republika Makedonija i Jugoslavija), Baltičke zemlje (Estonija, Letonija i Litva) CIS (12 zemalja članica Saveza neovisnih država) i ukupne zemlje u tranziciji.

Tablica (osim indeksa BDP, 1989=100) je priređena za publikaciju Economic Survey of Europe, 1999 No. 1, United Nations New York i Geneva, 1999 str. 50.

Indeks BDP u 1997 u odnosu na 1989 je izveden prema Kolodko G., "Economic Neoliberalism Become Almost Irrelevant...", TRANSITION, Volume 9, Number 3, June 1998. World Bank, Washington str. 6.

a Podaci Statističkog ureda Federacije; isključuju područje Republike Srpske

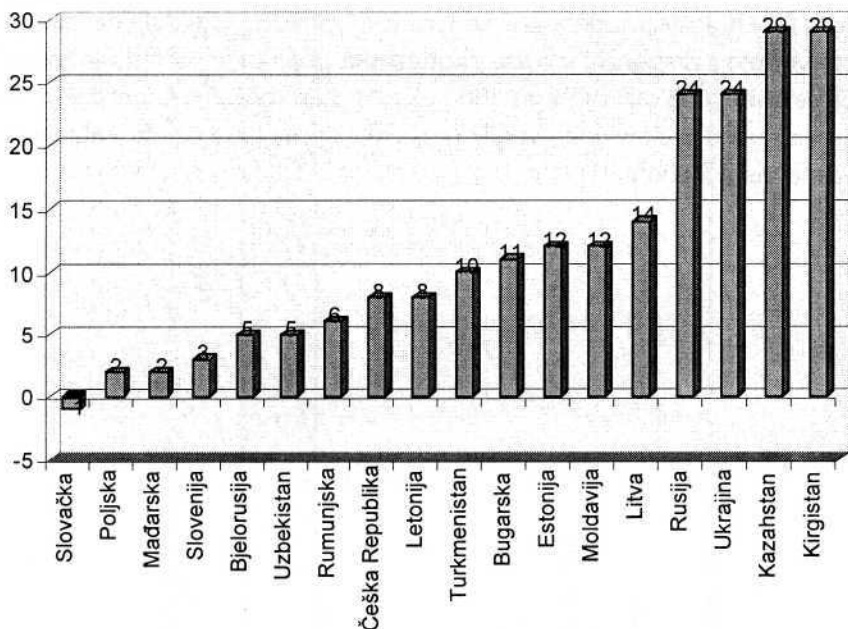
b Indeksi industrijske proizvodnje za Bugarsku su nedavno proračunati po novoj metodologiji tako da su stare serije revidirane od 1991. Industrijska proizvodnja uključuje bruto proizvodnju svih aktivnosti industrijskih poduzeća (a ne samo bruto proizvodnju "čiste industrije", kako je ranije publicirano. Cifre za rast industrijske proizvodnje u 1996. prema novoj metodologiji (3,8%) se značajno razlikuju od cifre za stopu promjene bruto industrijske proizvodnje (-9,1%) kako je objavljeno u nacionalnim računima iste godine.

c Bruto materijalni proizvod (društveni proizvod) umjesto BDP

d isključujući transdntestru.

U većini zemalja u tranziciji došlo je do snažnog socijalnog raslojavanja u smislu naglog bogaćenja, po različitim osnovama privilegirane manjine, te naglog osiromašenja većine pučanstva. Slika 2. pokazuje promjene Ginijevog koeficijenta, kojim se mjeri nejednakost, a koji su objavljeni u knjizi suradnika Svjetske banke B. Milanovića: "Dohodak, nejednakost i siromaštvo za vrijeme tranzicije iz planske u tržišnu privredu". Na toj se slici drastično pokazuju razlike između europskih i drugih zemalja u tranziciji.

Slika 2.
**PROMJENE GINI KOEFICIJENTA U TRANZICIJSKIM ZEMLJAMA,
 U RAZDOBLJU 1987/88. I 1993/95.**

Izvor: Autor na temelju podataka B. Milanovića (1998.)

Napomena: Gini koeficijent je mjera nejednakosti prihoda. Što je koeficijent viši, to je nejednakost veća.

Grzegorz K., "Economic Neoliberalism Become Almost Irrelevant..." TRANSITION, Volume 9, Number 3, June 1998. World Bank, Washington, str. 3.

Osim kretanja BDP-a, industrijske proizvodnje, inflacije i nezaposlenosti i svi drugi ekonomski indikatori govore u prilog nekih već izrečenih prosudbi. Tu se posebno misli na činjenicu da su bolje pripremljene zemlje za tranziciju ostvarile bolje rezultate. Podaci o kretanju pokazatelja međunarodnih ekonomskih odnosa (tablica 2.) to veoma dobro potvrđuju. Međutim, jedini izuzetak i u ovom slučaju je Hrvatska koja spada među zemlje sa najvišim udjelom deficita tekućeg računa u BDP-u, kao i sa najvećim povećavanjem duga i veoma nepovoljnim vrijednostima indeksa tečajnih devijacija za izvoznike (Tablica 2. i 3.).

Razlog tome su greške u ekonomskoj i ukupnoj politici. U Hrvatskoj je tijekom devedesetih razvijeno takvo makroekonomsko i makropolitčko okruženje koje je pogodovalo razvoju jednog sasvim kontraproduktivnog modela. Umjesto modela koji se teorijski i praktično temelji na razvoju proizvodnje i ekspanziji izvoza, ekonomska politika je preferirala model koji se temelji na razvoju trgovine i ekspanziji uvoza. Ta je greška imala za posljedicu i čitav niz drugih grešaka, ispravka kojih će zahtijevati veoma visoku cijenu⁴.

---

⁴ Detaljnije informacije o širokom spektru ovih i srodnih problema mogu se dobiti iz knjige Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić: Misli i pogledi o razvoju Hrvatske, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 1999.

Tablica 2.
MEDUNARODNA TRGOVINA I I PLATNE BILANCE ZEMALJA U TRANZICIJI, 1996.-1999.
 (stope promjena i učešća u %)

	Trgovinski izvoz u dolarima (stope rasta)				Trgovinski uvoz u dolarima (stope rasta)				Deficit (u % BDP-a)				Tekući račun (u % BDP-a)			
	1996	1997	1998*	1999	1996	1997	1998*	1999	1996	1997	1998*	1999	1996	1997	1998*	1999
Istočna Europa	3.0	5.9	9.8	14.5	6.5	8.6	8.6	-9.6	-10.6	-9.5	-3.7	-4.3	-3.7	-4.3	-3.7	-3.7
Albanija	5.3	-33.5	...	40.5	-32.1	...	...	-26.0	-21.1	-	-4.0	-12.0	-4.0	-12.0	-	-0.9
Bosna i Hercegovina	141.6	87.4	22.2	129.9	29.2	-32.0	-32.0	-41.3	-43.3	...	...	...	...	...	...	...
Bugarska	-8.5	0.5	-12.6	-10.0	-3.7	2.2	2.2	-1.9	0.3	-4.0	0.2	4.2	0.2	4.2	-1.0	-1.0
Hrvatska	-2.6	-7.6	6.6	3.7	16.9	-2.0	-2.0	-16.5	-24.5	-18.1	-4.3	-12.1	-4.3	-12.1	-5.4	-5.4
Češka	4.3	2.7	17.0	10.5	-1.3	5.0	5.0	-10.2	-9.2	-3.6	-7.6	-6.2	-7.6	-6.2	-1.2	-1.2
Mađarska	2.2	21.6	21.3	4.8	17.0	21.3	21.3	-5.4	-4.7	-5.7	-3.7	-2.1	-3.7	-2.1	-3.7	-3.7
Poljska	6.8	5.4	6.3	27.9	13.9	11.4	11.4	-8.9	-11.6	-8.2	-8.9	-3.0	-8.9	-3.0	-3.4	-3.4
Rumunjska	2.2	4.3	-3.3	11.3	-1.4	7.4	7.4	-9.5	-8.2	-8.9	-7.3	-6.7	-7.3	-6.7	-6.8	-6.8
Slovačka	2.8	0.2	8.2	26.6	-8.0	6.5	6.5	-12.2	-10.5	-10.2	-11.2	-6.9	-11.2	-6.9	-10.1	-10.1
Slovenija	-0.1	0.8	7.3	-0.7	-0.7	5.5	5.5	-5.9	-5.4	-5.0	0.2	0.2	0.2	0.2	0.4	0.4
Bivša Jng. R.Makedonija	-4.7	2.8	12.8	-5.4	7.8	9.6	9.6	-10.8	-15.5	-14.0	-6.5	-7.4	-6.5	-7.4	-6.3	-6.3
Jugoslavija	20.6	28.7	6.7	54.3	16.7	1.3	1.3	-14.2	-13.4	...	...	-7.2	...	-7.2	...	...
Baltičke zemlje	17.6	23.0	8.3	26.3	26.7	14.1	14.1	-18.6	-22.0	-22.6	-8.2	-9.5	-8.2	-9.5	-11.3	-11.3
Estonija	13.2	40.9	13.0	27.2	37.5	15.0	15.0	-26.4	-32.4	-32.7	-9.7	-12.0	-9.7	-12.0	-9.7	-9.7
Letonija	10.7	15.9	12.9	27.6	17.4	22.3	22.3	-17.1	-19.0	-20.4	-5.4	-6.2	-5.4	-6.2	-9.7	-9.7
Litva	24.0	15.1	2.7	24.9	23.8	9.5	9.5	-15.3	-18.6	-19.1	-9.2	-10.2	-9.2	-10.2	-13.0	-13.0

Tablica 2. - nastavak

	Trgovinski izvoz u dolarima (stope rasta)				Trgovinski uvoz u dolarima (stope rasta)				Deficit (u % BDP-a)				Tekući računi (u % BDP-a)			
	1996	1997	1998*	1998*	1996	1997	1998*	1998*	1996	1997	1998*	1998*	1996	1997	1998*	1998*
CIS	10.2	1.8	-13.6	-0.6	5.9	18.7	-0.6	18.4	7.0	5.4	4.7	4.7	1.2	-0.5	-3.9	-3.9
Armenija	55.4	-12.2	8.9	18.4	67.1	4.5	18.4	18.4	-25.8	-28.1	-27.3	-27.3	-18.3	-18.8	-21.1	-21.1
Azerbejdžan	-3.1	18.1	-40.1	46.3	41.4	-28.6	46.3	46.3	-8.8	-1.0	-9.3	-9.3	-29.2	-23.7	-30.6	-30.6
Bjelorusija	6.3	1.8	-7.4	13.2	25.6	21.2	13.2	13.2	-3.5	-7.1	-9.0	-9.0	-3.8	-6.0	-7.4	-7.4
Gruzija	23.3	45.1	-16.4	10.2	78.7	44.1	10.2	10.2	-8.2	-10.0	-11.7	-11.7	-6.6	-7.0	-7.0	-7.0
Kazakhstan	15.7	28.4	-3.4	13.6	12.3	51.9	13.6	13.6	6.9	7.0	5.3	5.3	-3.6	-4.1	-4.1	-4.1
Kirgistan	-20.0	154.5	4.7	59.4	107.6	-21.9	59.4	59.4	-13.4	0.6	-6.3	-6.3	-23.7	-7.8	-19.1	-19.1
Moldavija	-9.7	6.0	-14.0	20.5	54.5	35.0	20.5	20.5	-9.9	-15.6	-29.9	-29.9	-11.1	-13.9	-23.3	-23.3
Rusija	8.7	-1.2	-14.9	-0.2	-4.9	23.3	-0.2	-0.2	8.8	6.7	7.1	7.1	2.8	0.8	-2.7	-2.7
Tadžikistan	-11.6	7.7	-16.2	-7.4	-13.9	-6.2	-7.4	-7.4	14.6	22.2	6.5	6.5	-7.0	-5.4	-4.6	-4.6
Turkmenistan	-42.1	-45.5	-29.7	15.7	49.3	-42.5	15.7	15.7	-17.3	-8.6	-9.7	-9.7	2.0	-22.2	-25.4	-25.4
Ukrajina	13.4	23.6	-8.0	-6.2	17.1	12.7	-6.2	-6.2	1.3	2.8	2.6	2.6	-2.7	-2.7	-4.1	-4.1
Uzbekistan	94.0	-4.4	-13.6	-31.5	96.0	1.9	-31.5	-31.5	0.9	-0.5	0.3	0.3	-7.1	-3.9	-3.4	-3.4
Ukupno	6.7	4.7	-0.2	6.5	12.7	10.6	6.5	6.5	-0.1	-1.4	-2.7	-2.7	-0.9	-2.2	-4.0	-4.0
CETE-5	4.0	6.8	12.7	10.7	15.6	6.7	10.7	10.7	-8.6	-9.5	-9.1	-9.1	-3.3	-3.5	-3.3	-3.3
SETE-7	-0.6	2.5	-1.4	3.1	8.7	4.8	3.1	3.1	-11.2	-12.4	-11.1	-11.1	-5.3	-6.8	-5.4	-5.4

Izvor: Nacionalne statistike; CIS Statistički odbor i direktne komunikacije nacionalnih statistika sa UN/ECE Sekretarijatom; Procjene UN/ECE Sekretarijata. Napomena: Rast vanjske trgovine je mjereno u tekućim dolarima. Odnosi trgovinske i tekuće bilanse prema BDP-u dani su u tekućim cijenama konvertiranih iz nacionalnih valuta u dolare prema tečaju razmjene. Vrijednosti trgovine uključuju "novu trgovinu" između država nasljednica bivše Čehoslovačke i bivše SFR Jugoslavije, ali ne intra-CIS trgovine. Vrijednosti BDP-a su u nekim slučajevima procijenjene na bazi stvarno iskazanih stopa rasta i indeksa troškova života. O regionalnim agregatima su dana objašnjenja u tablici 1.

Tablica je priredena za publikaciju Economic Survey of Europe, 1999 No. 1, United Nations New York i Geneva, 1999 str. 53.

a siječanj - rujanj

Tablica 3.
EUROPSKE ZEMLJE U TRANZICIJI - KOMPARATIVNI EKONOMSKI INDIKATORI

	BDP 1998 Indeks 1989 = 100	Bruto industrijska proizvodnja Indeks 1998 1989=100	Produktivnos rada u industriji Indeks 1998 1989=100	Stopa inflacije 1998	Stope nezaposle- nosti u % 1998	Vanjskotrgo- vinski saldo u mn USD 1998	Tekući račun u % mrd. USD 1998	Tekući račun u % of BDP 1998	Kumulativni prijevri varijških direktnih investicija po stanovniku 1989-97 (u USD)	BDP po stanovniku EU-15=100	Indeks tečajne razlike 1998 (bazirano na ECU)
Češka Republika	95.4	80.4	120	10,7	7.5	-2521	-0.8	-1.5	726	63	2.57
Mađarska	95.4	104.7	171	14,3	9.1	-2800	-2.3	-4.8	1519	51	2.37
Poljska	116.9	118.7	148	11,8	10.4	-20000	-6.7	-4.3	497	40	2.15
Slovačka	100.6	84.6	110	6,7	15.6	-2293	-2.2	-10.6	169	49	2.75
Slovenija	103.2	76.0	136	7,9	14.5	-1000	0.0	0.2	538	72	1.57
Bugarska	66.8	49.3	-	22,3	12.2	-400	-0.2	-1.6	121	26	3.57
Rumunjska	77.7	47.8	-	59,1	10.3	-3600	-3.0	-7.2	106	29	3.36
Hrvatska	78.3	56.8	121	5,7	18.6	-3842	-1.6	-7.8	267	34	1.63
Rusija	55.9	45.8	-	27,6	11.8	30000	-2.0	-0.7	66	29	3.43
Ukrajina	39.3	48.3	-	12,0	4.6	-1688	-1.2	-3.2	41	16	4.50

Napomene: 1) Prethodno. -2) Prodaje. -3) WIW procjena.

Izvor: WIW baze podataka koje uključuju nacionalne statistike, prognoze WIW. Tablica je sastavljena na temelju studije Pöschl J. (1999) et. al. Transition Countries in 1999/99: Widespread Economic Slowdown with Escalating Structural Problems, Research Reports No 253, February 1999, The Vienna Institute for Comparative Economic Studies kao i na studiji: Transition report update, April 1998 EBRD, London.

4. GDJE JE HRVATSKA?

Usprkos činjenice da je Hrvatska spadala među zemlje najbolje pripremljene za tranziciju njeni rezultati su više nego skromni. To se tek manjim dijelom može pravdati ratom i godinama ni rata ni mira. Međutim, temeljne greške ekonomske politike počevši od privatizacije, tajkunizacije, nezaposlenosti, nelikvidnosti, svekolikih društvenih tenzija, duboke gospodarske i moralne krize, pa sve do stanja duha nisu i ne mogu biti povezane s ratom.

Jer to su klasične greške ekonomske i ukupne politike. Zbog tih se grešaka Hrvatska našla od samog početka na krivom kolosjeku. Nastojanja političkih i intelektualnih snaga da se hrvatsko društvo vrati na pravi kolosjek još nisu dala neke zamjetne rezultate. Slično se može prosuditi i o nastojanjima međunarodnog okruženja.

Komparativni ekonomski indikatori ne dozvoljavaju nikakvu sumnju u veoma nezadovoljavajuće tranzicijske performanse hrvatskog gospodarstva (tablica 3.). Dok su sve druge središnje europske zemlje ili premašile ili se sasvim približile predtranzicijskoj razini razvoja, indeks BDP Hrvatske u prošloj 1998. godini u odnosu na 1989. godinu je iznosio 78,3. Sa razinom industrijske proizvodnje je još gore, tako da je indeks od 56,8 niži i od one razine u 1989. godini.

Već iz ova dva indikatora slijede veoma neprijatni zaključci. Prvi govori o tome da će Hrvatska morati debelo zagaziti u XXI stoljeće da bi dostigla razinu BDP-a koji je imala koncem osamdesetih. To tim više što će njegova stopa rasta u ovoj 1999. godini biti vjerojatno negativna. Drugi zaključak govori o tome da će hrvatsko gospodarstvo morati proći kroz svojevrsnu novu industrijalizaciju u uvjetima informatičke epohe. I po svim drugim indikatorima Hrvatska ima najslabije performanse.

To se odnosi i na najveću stopu nezaposlenosti i na peterostruki porast deficita trgovačke bilance, i na veoma veliki udjel deficita tekućeg računa platne bilance u BDP-u i na više nego udvostručenje vanjskog duga, i na

veoma niske vanjske direktne investicije itd. Posebno veliki problem predstavljaju odnosi cijena domaćeg i stranog novca, razlike tečaja i kamata, posebno razlike između tečaja razmjene i tečaja po paritetu kupovne moći. Hrvatska ima u odnosu na središnje europske zemlje najnižu globalnu produktivnost rada i najmanje vrijednosti indeksa tečajne devijacije. To je svojevrsna proturječnost sama u sebi. Zemlja koja ima tako loše rezultate u vanjsko trgovinskoj razmjeni ima takve uvjete privređivanja koji su silno stimulatívni za uvoznike i silno destimulatívni za izvoznike. Kvantitatívni izraz nelikvidnosti je već davno daleko veći od ukupnog M1.

Stručnjaci Svjetske banke i MMF-a se ovim pitanjima previše ne bave, jer im, po svemu sudeći, komplicira njihov uobičajeni model kome razvoj nije u prvom planu. Oni se prije svega brinu za takvu stabilnost i likvidnost koja omogućava otplatu dugova dok je sve drugo u drugom planu. To što je u drugom planu njima nikako ne znači da može biti i nama. U posljednje vrijeme su uslijedila i nešto drugačija usmjerenja iz ovih institucija, ali po svemu sudeći sa veoma velikim zakašnjenjem.

U svakom slučaju za našu je ekonomsku politiku temeljno pitanje kako napustiti kolosjek trgovinsko-uvoznog modela i započeti kretanje na kolosjeku proizvodno izvoznog modela. Ova zadaća je prijeko potrebna, ali nije lagana. Povezana je direktno i indirektno sa cjelinom onog kompleksa koji se u ekonomskoj teoriji i praksi stavlja pod zajednički nazivnik "relativne cijene".

5. ZEMLJE U TRANZICIJI I EUROATLANTSKI INTEGRACIJSKI PROCESI

Sve europske zemlje u tranziciji orijentirane su na, nešto prije ili poslije, uključivanje u euroatlanske integracijske procese. To se posebno odnosi na središnje europske zemlje. Takva je orijentacija europskih zemalja u tranziciji sasvim razumljiva. U uvjetima suvremenih globalizacijskih trendova koji su izraz i tehnoloških i ekonomskih i političkih dostignuća

ovog našeg vremena, svaka bi druga orijentacija bila besmislena. Jer im, i neovisno o činjenici da su europske zemlje u tranziciji u različitim fazama razvitka, orijentacija na uključivanje u euroatlantske integracijske procese daje najbolje referalne točke i smjernice za razvitak u tome smjeru.

No, mogućnosti konkretnog uključivanja pojedinih zemalja u tranziciji dvojako su (eksterno-interno) ovisne o stvarnim dostignućima, o mogućnostima i o interesima svake pojedine zemlje, s jedne strane, i odgovarajućih prosudbi tih dostignuća što ih donose relevantni euroatlantski čimbenici, s druge strane. Kada se i radi o toj drugoj strani, tj. o euroatlantskim čimbenicima, onda valja zapaziti velike promjene koje su se dogodile upravo u tijeku devedesetih, odnosno u tijeku tranzicijskih godina. Još na početku devedesetih, u vrijeme postojanja Europske zajednice, stavovi o potencijalnom priključivanju euroatlantskim integracijama i Europskoj zajednici bili su mnogo restriktivniji. U godinama poslije, ti su se stavovi počeli bitno mijenjati.

Kod toga, po nekom se nepisanom pravilu procjenjuje da europske zemlje u tranziciji moraju dostići razinu razvitka koja iznosi barem 50% prosječne razine BDP mjerene po stanovniku 15 zemalja Europske unije. Te su kriterije dosad zadovoljile Slovenija, Češka, Mađarska i donekle Slovačka, a sve im se više približava i Poljska. Sve su to zemlje koje su se sasvim približile ili koje su dostigle i premašile predtranzicijsku razinu razvitka. Hrvatska, s razinom razvitka za više od 1/5 nižom od predratne i predtranzicijske, zamjetno zaostaje. Hrvatska će tu razinu ostvariti tek na početku sljedećega stoljeća (tablica 4., slika 3.). Ali, kada se radi o pretpostavljenim kriterijima za početak procedure prijema u EU, onda je situacija još mnogo teža. U slučaju da hrvatsko gospodarstvo u narednih 15 godina ostvaruje prosječnu stopu rasta BDP od 4% (a bez prirasta stanovništva), ono bi se tek godine 2015. približilo razini od blizu 50% prosječne razvijenosti EU.

Tablica 4.
**BDP PO STANOVNIKU, PO TEKUĆEM PARITETU KUPOVNE MOĆI (USD),
 OD 1998. PO KONSTANTNIM CIJENAMA NA BAZI PARITETA KUPOVNE MOĆI**

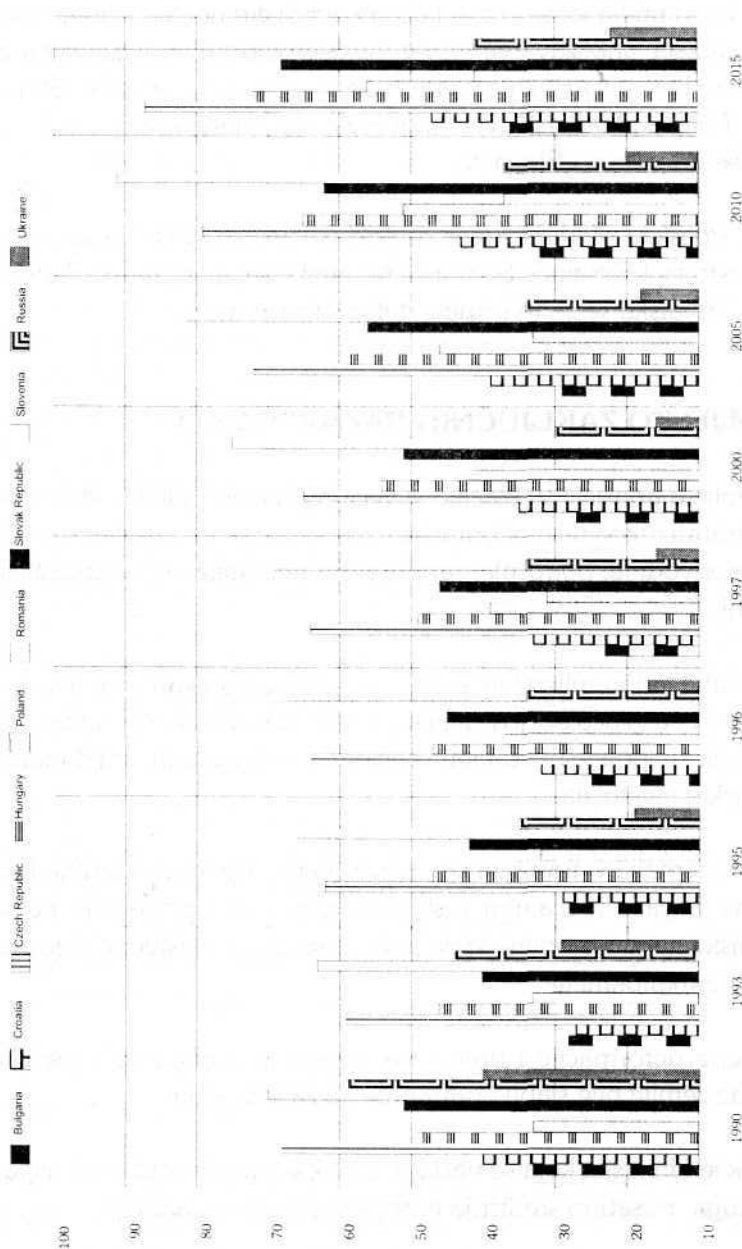
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2000	2005	2010	2015
	projekcija pretpostavlja 4% godišnjeg rasta BDP i multi stopa rasta stanovništva											
Češka Republika	9567	9073	9454	10004	10980	11722	12077	12093	13080	15913	19361	23556
Mađarska	6946	7114	7355	7789	8257	8613	9218	9952	10764	13096	15933	19385
Poljska	4651	4865	5226	5630	6205	6742	7334	7816	8454	10285	12513	15224
Slovačka Republika	7207	6339	6306	6755	7424	8101	8785	9407	10175	12379	15061	18324
Slovenija	9854	9376	10025	10843	11645	12316	13059	13835	14964	18206	22151	26950
Bugarska	4680	4317	4445	4656	4952	4601	4390	4949	5352	6512	7923	9639
Rumunjska	5115	4564	4812	5138	5689	6084	5804	5594	6050	7361	8956	10897
Hrvatska	5713	4695	4313	4677	5129	5795	6182	6511	7043	8568	10425	12883
Rusija	8318	7447	7062	6329	6272	6230	6416	5653	6114	7439	9050	11011
Ukrajina	5653	5102	4551	3627	3308	3080	3064	3014	3260	3966	4825	5871
	projekcija pretpostavlja 2% godišnjeg rasta BDP i multi stopa rasta stanovništva											
Austrija	15263	17257	17800	18638	19539	20415	21243	21667	22543	24889	27480	30340
Njemačka	14604	17158	17195	18372	19347	19578	20296	20702	21539	23780	26255	28988
Grčka	8390	9919	10250	10904	11712	12227	12806	13062	13590	15004	16566	18290
Portugal	8767	10382	10811	11633	12391	12746	13404	13673	14225	15705	17340	19145
Španjolska	10765	12251	12371	12692	13484	14007	14719	15013	15620	17246	19041	21022
Turska	4284	4736	5161	4911	5534	5949	6068	6313	6970	7696	8497	9292
Japan	16278	18682	19197	19753	21169	22123	22621	23073	24005	26504	29262	32308
SAD	20296	21896	22796	23987	24819	25676	26995	27535	28647	31629	34921	38555
EU (15) prosjek	14107	15880	15922	16752	17662	18173	18913	19291	20070	22159	24466	27012

Tablica 4. - Nastavak

	Europska unija (15) prosjek = 100													
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2000	2005	2010	2015		
Češka Republika	68	57	59	60	62	64	64	63	65	72	79	87		
Mađarska	49	45	46	46	47	47	49	52	54	59	65	72		
Poljska	33	31	33	34	35	37	39	41	42	46	51	56		
Slovačka Republika	51	40	40	40	42	45	46	49	51	56	62	68		
Slovenija	70	59	63	65	66	68	69	72	75	82	91	100		
Bugarska	33	27	28	28	28	25	23	26	27	29	32	36		
Rumunjska	36	29	30	31	32	33	31	29	30	33	37	40		
Hrvatska	40	30	27	28	29	32	33	34	35	39	43	47		
Rusija	59	47	44	38	35	34	34	29	30	34	37	41		
Ukrajina	40	32	29	22	19	17	16	16	16	18	20	22		
Austrija	108	109	112	111	110	112	112	112	112	112	112	112		
Njemačka	104	108	108	110	109	108	107	107	107	107	107	107		
Grčka	59	62	64	65	66	67	68	68	68	68	68	68		
Portugal	62	65	68	69	70	70	71	71	71	71	71	71		
Španjolska	76	77	78	76	76	77	78	78	78	78	78	78		
Turska	30	30	32	29	30	30	31	31	31	31	31	31		
Japan	115	118	121	118	120	122	120	120	120	120	120	120		
SAD	144	138	143	143	140	141	143	143	143	143	143	143		
EU (15) prosjek	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100		

Izvori: BENCHMARK REZULTATI 1996 EUROSTAT-OECD USPOREDBA PO ANALITIČKIM KATEGORIJAMA (prethodno), OECD, 1998; Nacionalne statistike; WIFO; WIW procjene. Benchmark pariteta kupovne moći za 1996. procenjen po standardima pariteta kupovne moći OECD (28) prosječno i ekstrapolirano sa deflatornim cijenama BDP-a. BDP po stanovniku za OECD zemlje prema OECD National Account Statistics konvertirano ECU, Pölsch J. (1999) et. al. Transition Countries in 1998/99; Widespread Economic Slowdown with Escalating Structural Problems, Research Reports No 253, February 1999, The Vienna Institute for Comparative Economic Studies, str.27.

Figure 2. REAL PER CAPITA GDP IN THE CEECS EU AVERAGE = 1000

Note: Projection assuming a 2 percentage points growth differential with respect to the EU after 1998.
 Source: Polish J. (1999), et al. Transition Countries in 1998/99: Well-paved Economic Slowdown with Escalating Structural Problems.
 Research Reports No. 253, February, 1999. The Vienna Institute for Comparative Economic Studies, p. 26.

Sve to ide u prilog jednoj novoj alternativnoj ekonomskoj politici koja bi bitno ubrzala približavanje Hrvatske takvoj razini razvitka, koji bi joj omogućio brže uključivanje u europske integracijske procese. Slovenija, Češka, Poljska i Mađarska već su osvojile kandidature za Europsku uniju. Tome se približava i Slovačka.

Češka, Poljska i Mađarska već su postale članice NATO-a, a uskoro će se to dogoditi i Sloveniji. Sve su se te zemlje već uključile i u Partnerstvo za mir. Hrvatska se za tu poziciju tek mora izboriti.

6. UMJESTO ZAKLJUČNIH RAZMATRANJA

Sve zemlje u tranziciji su plaćale, a većina još uvijek plaća, veoma veliku cijenu tranzicijskog restrukturiranja. Ova se cijena manifestira u snažnom padu proizvodnje, potrošnje, zaposlenosti i kvalitete i standarda življenja u cijelini.

Osim slabe pripremljenosti za tranziciju i pomanjkanja znanja velikoj cijeni koju su plaćale i još uvijek plaćaju mnoge zemlje u tranziciji su doprinijeli i pogrešni savjeti velikih i relevantnih međunarodnih financijskih institucija.

U većini zemalja u tranziciji se javljaju velike društvene tenzije koje su izazvane naglim socijalnim raslojavanjem, kao i pojavama ne samo tranzicijske nego i moralne krize koja prati takve društvene deformacije kao što je mafiokracija.

Društvene deformacije i društvene tenzije su utoliko veće ukoliko su pojedine zemlje bile slabije pripremljene za tranziciju.

Izuzetak je Hrvatska koja se našla u težoj ekonomskoj situaciji nego bilo koja druga, posebno središnja europska zemlja u tranziciji.

Ne podcjenjujući ni najmanje ulogu nametnutog rata i godine ni rata ni mira ocjenjujemo da dominantni uzroci leže u greškama ekonomske i ukupne politike.

Temeljni uzročnik i "istočni grijeh" su pogreške strateškog karaktera u privatizaciji.

Izlaz iz veoma teške situacije se mora tražiti u napuštanju pogrešnog kolosjeka koji se očituje u razvoju takvog gospodarskog modela koji se temelji na razvoju trgovine i ekspanziji uvoza. Novi kolosjek, koji može značiti za Hrvatsku postepeni izlaz iz duboke gospodarske (i ne samo gospodarske nego i moralne) krize, se mora usmjeriti na promociju i afirmaciju takvog gospodarskog modela koji ima kao funkciju cilja razvoj proizvodnje i ekspanziju izvoza.

Prijelaz na pravi kolosjek se mora ostvarivati na osnovu nove alternativne ekonomske politike koja ima svoj oslonac u odgovarajućoj koncepciji i strategiji razvoja. Odgoravajuće mjere na području proračunske (fiskalne) i tečajne politike su neophodne. Odmah se mora usvojiti čitav niz posebnih mjera u cilju rješavanja velikog problema nelikvidnosti.

Paraleleno se moraju ostvarivati takvi pomaci u makroekonomskom i makropolitickom okruženju koji će bitno poboljšati međunarodni položaj Hrvatske, što je bitna pretpostavka za zamah novog investicijskog ciklusa, posebno temeljem direktnih vanjskih investicija. Hrvatska se kao država mora još agresivnije postaviti u odnosu na postepeno uključivanje u euroatlanske integracijske procese.

Partnerstvo za mir bi trebalo uslijediti odmah, a nešto kasnije i kandidatura za Europsku uniju.

Hrvatska ima sve neophodne predispozicije da u relativno kratkom razdoblju (od svega nekoliko godina) bitno poboljša svoje pozicije kako u domaćem, tako posebno u međunarodnom okruženju.

KORIŠTENA LITERATURA

- (1) Zoran Anušić, Željko Rohatinski i Velimir Šonje (ed.et.al) Put u nisku inflaciju, Hrvatska 1993-1994, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb 1995.
- (2) Marin Buble (ed.et al.): Enterprise in Transition, University of Split, Faculty of Economics, Split 1997.
- (3) Mato Grgić: Globalizacija finansijskih tržišta i liberalizacija finansijskih transakcija, Ekonomski pregled br. 2-3 / Zagreb, 1998.
- (4) Kiro Gligorov: "Strategijske osnove Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije", Ekonomski pregled br. 1-2, Zagreb, 1984.
- (5) Peter Havlik, Countries in Transition 1997, WIIW Handbook of Statistics, Beč 1997.
- (6) Branko Horvat (ed.et al.) "Uzroci i karakteristike privrednih kretanja u 1961. i 1962. godini", Savezni zavod za društveno planiranje, Beograd, 1962.
- (7) Rikard Lang (ed.et al.): "O nekim problemima privrednog sistema", Ekonomski pregled, br. 3-5, Zagreb, 1963.
- (8) Andrea Mervar: "Liberalizacija međunarodnih finansijsko-kapitalnih transakcija", Ekonomski pregled, br. 1-2, Zagreb, 1999.
- (9) Gorazd Nikić: Što se događa s prerađivačkom industrijom Hrvatske, u Privredna kretanja i ekonomska politika br. 64, Zagreb, 1998.
- (10) Podkominer Leon (ed.et al.) Transition Countries: 1997. External Deficitis Lower Than Feared, Stability Again Priority, WIIW, Research Reports, br. 243, veljača 1998.
- (11) Josef Pöschl et al.: Transition Countries in 1998/99: Widespread Economic Slowdown with Escalating Structural Problems, Research Report br. 253, veljača 1999, The Vienna Institute for Comparative Economic Studies, (WIIW).

- (12) Željko Rohatinski: Tečaj i troškovi funkcioniranja hrvatske ekonomije, Ekonomski pregled, br. 1., Zagreb 1998.
- (13) Željko Rohatinski (ed.et al.): Croatian Economic Survey, Institut of Economics Zagreb, National Bank of Croatia, Zagreb, 1993. 1994. i 1995.
- (14) Christopher T.Sannders (ed.et al.), Economics and Politics of Transition, MACMILLAN, London 1992.
- (15) Christopher T. Saunders (ed.et al.) Eastern Europe in Crisis and the Way ant, MACMILLAN, London 1995.
- (16) Guste Santini (urednik časopisa) Ekonomija-Economics, Ekonomska politika godina 4, broj 3. RIFIN, Zagreb, veljača 1998.
- (17) Mijo Sekulić i Dragomir Vojnić: Uvod u analizu i planiranje investicija, Ekonomski institut i Informator, Zagreb, 1980. str. 50-72.
- (18) Vladimir Veselica (ed. et al.): Gospodarska politika Hrvatske - što i kako u 1998?, Inženjerski biro, Zagreb 1997.
- (19) Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić: Misli i pogledi o razvoju Hrvatske, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 1999.
- (20) Dragomir Vojnić: Ekonomija i politika tranzicije, Ekonomski institut, Zagreb, 1993.
- (21) Dragomir Vojnić: "European integrational processes and the countries in transition- with special reference to Croatia and former Yugoslavia", Conference ISSUE.Single European Market, paper. No.88, University of Exeter, September 8-11,1994.
- (22) Stjepan Zdunić (ed.et al.): Bankarski i finansijski sustav u formiranju štednje u funkciji gospodarskog razvitka, Ekonomski institut, Zagreb, 1998.